

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Naujieji Madagaskarai

Vienoje televizijos laidoje, skirtoje gyvenimo būdui apdainuoti, apie kelias Ispanijai priklausančias salas buvo pasakyta: oras čia nuostabus visais metų laikais, nekilnojamas turtas pigesnis nei Lietuvoje, maistas – taip pat. Žodžiu, naujas Madagaskaras, į kurį stačia galva reikia mestis bene visiems lietuviams, kad išsivadotų nuo rudeninės depresijos, komunalinių mokesčių ir, svarbiausia, nuo jų asmenybės neįvertinimo: jau nebe ekonominis, o psichologinis faktorius skelbiamas kaip viena iš emigracijos priežasčių. Ir neįvertintųjų atsiranda labai daug. Net stebiesi: iš kur?

Tiesą pasakius, žiūrint tą laidą, kilo klausimas: na, gali pilvą išvertęs gulėti tos nuostabios salos paplūdimy kiaurus metus, valgyti, spoksoti į televizorių, maltis po prekybcentrius ir pramogų vietas... ir kas iš to? O ką ten tamsta dirbsi? Kaip realizuosi savo asmenybę?.. Ką skaitysi, apie ką su draugais diskutuosi, ar apskritai ten kokių draugų, su kuriais būtų galima padiskutuoti, turėsi?.. Ar tamstai užteks tik valgyti, gulėti ir žiūrėti televizorių?.. Beje, neretai kyla mintis, kad kai kuriems žmonėms to visiškai pakanka: jokių kitokių valios judesių, kurie kreiptų individą ne į pilvinio, o į dvasinio žmogaus pusę, tas individas nė nedaro. Ir labai keista girdėti, kai toks žmogus skundžiasi esąs neįvertintas. Ieško įvertinimo ir pripažinimo svetur, nesuvokdamas, kad pats tikrasis įvertinimas slypi toje žemėje, kur tu gimei, užaugai, subrendai. Jeigu čia esi ko nors vertas, tai būsi ir kitur.

Šiaip jau, galvodama apie lietuvių emigraciją, patiriu dvejopus jausmus: visiškai suprantu žmogaus judėjimo laisvę, jo pasirinkimą, kur gyventi, ką dirbti, pagaliau – nuotykią troškimą, kelionės džiaugsmą, pasaulio įvairovės išgyvenimą (tai ir naudinga, nes praplečia akiratį), netgi – avantiūrizmo dvasią. Kita emigracijos pusė – savotiška mimikrija; paprasčiau pasakius (ir remiantis gamtos pavyzdžiais) – geresnių medžioklės (ganyklos) plotų ieškojimas. Jau įdirbtos, paruoštos socialinės struktūros įsisavinimas, prisitaikymas, nes sukurti tokia savo šalyje – ne vieno dešimtmečio rezultatas. Tie, kas nori greito prasigyvenimo, tam nėra pasiruošę ir galbūt netgi nėra linkę kurti, keisti esamos sistemos. Paprastas pavyzdys – daugeliui emigrantų iš kaimų ir rajonų, užsienyje dirbančių juodus darbus, net į galvą neateina, kad jis pats gali kažko imtis, kažką kurti, daryti. Darbdavys jiems egzistuoja kaip institucija, turinti duoti, suteikti darbą. Pačiam būti darbdaviu – neišsivaizduojama.

Ar tai tik buvusios sistemos rezultatas, ar lietuviško mentaliteto dalykai – sunku pasakyti. Šiaip ar taip, emigrantų yra daug ir įvairių. Visada jų tokių buvo – tarpukario Lietuvos metu emigracija vargu ar buvo mažesnė, tuo gali įsitikinti kiekvienas, dirstelėjęs į to meto statistiką. Galbūt toks lietuvių pasklidimas po pasaulį paremtas ne tik ekonominėmis ar psichologinėmis emigracijos priežastimis, bet ir klajokliško tautos geno įtaka. Savaip tą liudytų netgi LDK istorija: lietuviai numigravo į tolimiausius Kijevo Rusios pakraščius, išsisklaidė po visą LDK teritoriją, bet... ištirpo, asimiliavosi, perėmė kitą kultūrą, papročius, tikėjimą. Šiuolaikinė emigracija šiek tiek primena šį procesą. Žinoma, kitų kultūrų įtakai dabar lengviau atsispirti, nes turime (ko neturėjome tada) savo raštą, kultūrinį paveldą. Kuo daugiau svetur susitelkia tokių raštingų, turinčių atspirtį žmonių, tuo ilgiau lietuviška dvasia išlieka.

Tačiau asimiliacija veikia, ir ypač veikia tuos žmones, kurie neturi „rašto“, kitaip tariant, kultūrinio identiteto, kultūrinės savivokos. Tai visų mažų tautų, ypač turinčių neramų klajoklišką geną, problema. O galbūt – netgi likimas.

Renata Šerelytė

vezejugidas.lt nuotr.

DAINUOKI, BROLI, SAVO LIKIMĄ

II

*Į neapgyventą salą tik šventieji sugrįžta numirti.
Į neapgyventą salą neatplaukia laivai,
tik pilkos žuvėdros
palydi praplaukianti laivą,
tik pilkos žuvėdros
sminga jūron.*

*Bet mes sugrįžtame savaip.
Kiekvienas jaučiam vienumos šaltumą, lyg ledą,
lyg akmenį, sukaustantį sielą ir kūną.*

*Po daugelio metų,
kai sutrūniję ir apsamanoję kaulai
ieškos savęs prisikėlimui,
kai raumenys virpės nauju gyvenimu,
mūs pabudimas bus šviesus ir tikras.*

Vitalija Bogutaitė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Naujieji Madagaskarai • 2-as psl. Algimantas Katilius. Tremtinio užrašai (2) • 3-as psl. Virginija Paplauskienė. „Laimingas, kad grįžo į Lietuvą“ • 4-as psl. Rasa Bačiulienė. Vladislovas Žilius: viskas atrodė taip arti • 5-as psl. Audronė Girdzijauskaitė. Torunėje – vėl teatro šventė „Kontakt“ • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Leonas Stepanauskas: tarp „Žvaigždutės“, Thomo Manno ir Kristijono Donelaičio • 7-as psl. Stanislovas Abromavičius. Lietuviški simboliai Danijoje • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Astrida Petraitytė: „Kauno chuliganas“ • Lietuvos spaudos fotografija 2014

Tremtinio užrašai (2)

Algimantas Katilius

Tęsins. Pradžia 2014 m. birželio 14 d. „Kultūroje“

Tuo tarpu milicininkas ant balto popieriaus lapo sunkiai iškaitomai iškeverzojo akta, kad pas tokį tai pilietį nieko neleistina nerasta ir nepaimta, ir davė man pasirašyti.

– Pinigus pasiimk! Jie čia tau tikrai pravers, – ir tik dabar atkreipė dėmesį į mano petnešas: – Šitų į kamerą negalima, nusiimk!

Nieko nepadarysi, teko atiduoti petnešas, kurias jis užmetė ant spintos ir pagaliau išvedė mane į koridorį. Sugirgždėjo ir sucypė atrakinamos geležim kaustytos kameros durys, pro kurių akutę mane stebėjo kažkas iš kameroje besišnekučiuojančių kalinių.

– Priimkit naują! – ištarė prižiūrėtojas ir uždarė paskui mane duris, kurios vėl pakartojo savo „muziką“.

Stovėjau prie pat durų. Pasisveikinau. Man atsakė, bet niekas nesujudo, nepuolė klausinėti. Kameroje buvo pilna dūmų, daugelis rūkė, nedidelis grotuotas langas be rėmo ir stiklų karštą vasaros dieną negalėjo normaliai vėdinti žmonių prigrūstos patalpos. Kai pagaliau akys apsiprato, pamačiau ant plytinių grindų sugulusius žmones: išsitiesę, suprakaitavę gulėjo vienas šalia kito beveik susiglaudę ant dulkinos aslos, pasitiesę po savim kas ką turi: švarką, „fufaiką“ (rusišką vatinę striukę „vatinuką“), palta. Po galvom kaip pagalves daugelis turėjo maišelius su daiktais ir maistu arba susuktus į gniūžtę drabužius. Beveik visi traukė „samokrutkes“. Kai kurie miegojo, o gal gulėjo užsimerkę ir svajojo... Atsisėdau ant grindų pačiame kameros viduryje ir tylėdamas dairiausi aplink, ieškodamas vietos pastoviam poilsiui.

Apie penktadalį kameros užėmė didžiulis mūrinis pečius, kūrenamas iš koridoriaus pusės. Vėliau kažkas pasakojo, matyt, perduodamas senų laikų legendą, kad kitados kaliniai mėgino per naktį išardyti pečiaus kamina ir pabėgti, bet jiems nepavyko. Jeigu kameros sienos galėtų pasakoti tik pačias įdomiausias kalinių istorijas, tikriausiai užtektų kelioms dienoms ar net savaitėms. Kiek čia įvyko tragedijų! Net savižudybių. Prisiklausiau įvairiausių istorijų. Vyrų kameroj isterijų, šauksmų ir barnių neteko girdėti, bet moterų kameroje už sienos tokių scenų pasitaikydavo, ypač pasirodžius naujai areštantei.

Vidury kambario sėdėti buvo labai nepatogu, nebuvo nugarai atramos. Reikėjo susirasti nuolatinę vietą kameroje, kur galėčiau gulėti ir normaliai sėdėti. Buvo plotelis laisvų grindų prie durų ir pamazgų (teisingiau, kalinių šlapimo) indo („parašos“), stovinčio kampe prie pečiaus, bet labai nesinorėjo įsitaisyti toje vietoje: nuo parašos sklido šlapimo smarvė, nors indas buvo uždengtas. Be to, kaliniai, eidami prie parašos, nuolat kliūtų, neduotų ramybės nei dieną, nei naktį. Pamačiau siaurą tarpą tarp pečiaus ir kameros sienos: ten aš tilpčiau, gulėdamas ant šono, bet apsiverst nuo vieno šono ant kito būtų sudėtinga. Įsidrąsinęs paklausiau, ar ten neužimta; ar galiu pamėginti ten įsitaisyti. Niekas neprieštaravo; kažkas pasakė, kad ten siaura ir nepatogu, bet gal geriau negu prie parašos. Taip aš užėmiau vietą, kurioje išbuva savaitę. Ta vieta turėjo ir privalumų, ir trūkumų: ten aš niekam netrukčiau ir man niekas netrukė – lyg atskiras „kabinetas“, bet apsiverst buvo sudėtinga, negalėjau miegot susirietęs – tik vos sulenkęs kojas. Kai ten gulėdavau, kameroje matėsi tik mano pakaušis ir plaukai. Visą pirmąją savaitę kamera buvo pilna, kitur vietos neatsilaisvino. Sėdėdavau išlindęs iš užpečkio, atsirėmęs nugarą į sieną.

Greitai užsimezgė kalba su artimiausiais kaimynais – dviem jaunuoliais, nedaug vyresniais už mane. Paaikėjo, kad jie iš to paties sovchozo, tik iš II fermos; sėdi už žmogūdystę, dėl kurios jie neprisipažino, nors juos žiauriai tardė ir mušė. Abu jau nuteisti po 8 metus laisvės atėmimo. Dabar jie laukia atsakymo į savo kasacinį skundą. Tikisi,

kad bausmę sumažins ir paims į karo mokyklą, nes 1926 metų gimimo jaunuolius jau ima į kariuomenę. Jie papasakojo daug smulkmenų apie kameros gyvenimo taisykles, nes yra kameros senbuviai. Jų nuomone, manęs nieko gero nelaukia: iki teismo dabar nieko nepaleidžia namo.

– Tavo dokumentai dabar kelias pas prokurorą, kuris paskirs teisėjus ir teismo datą, – aiškino naujieji pažįstami. – Gerai, kad tavo popieriai sutvarkyti, todėl tavęs netardys, nes čia tardytojai tikri žvėrys! Tau pasisekė! Mus per tardymus ir gąsdino, ir grasino, ir daužė kumščiais per galvą... Bet atlaikėm – neprisipažinom!

Pamažu į pokalbį įsitraukė kiti kameros vyrai, prisiėjo pasakoti, užką ir kaip papuoliau, iš kur esu, kokios tautybės. Visi patvirtino, kad iki teismo nepaleis, kad nu teis maždaug dvejiems metams. „Nebent pagailėtų kaip kitataučio, bet vilčių geriau neturėti, – aiškino vienas pagyvenęs vyras. – Atsėdėsi nepilnamečių kolonijoje, ten visai neblogai, gyventi galima!“

Artėjo vakaras. Pilvas buvo tuščias, bet didelio alkio nejauchiau dėl nervinės įtampos: tiek įvykių per tokį trumpą laiką... Nežinojau, kada ir kaip čia maitina, bet nedrįsau klausinėti. Iš kalbų supratau, kad tuoj turi būti „progulka“ (pasivaikščiėjimas): išleis 10 minučių į kiemą pakvėpuoti tyru oru, pajudėti, atlikti gamtinius reikalus.

Ir tikrai apie 7 val. vakaro sugirgždėjo atrakinamos durys. Visi sujudo, subruzdavo keltis iš savo guolių.

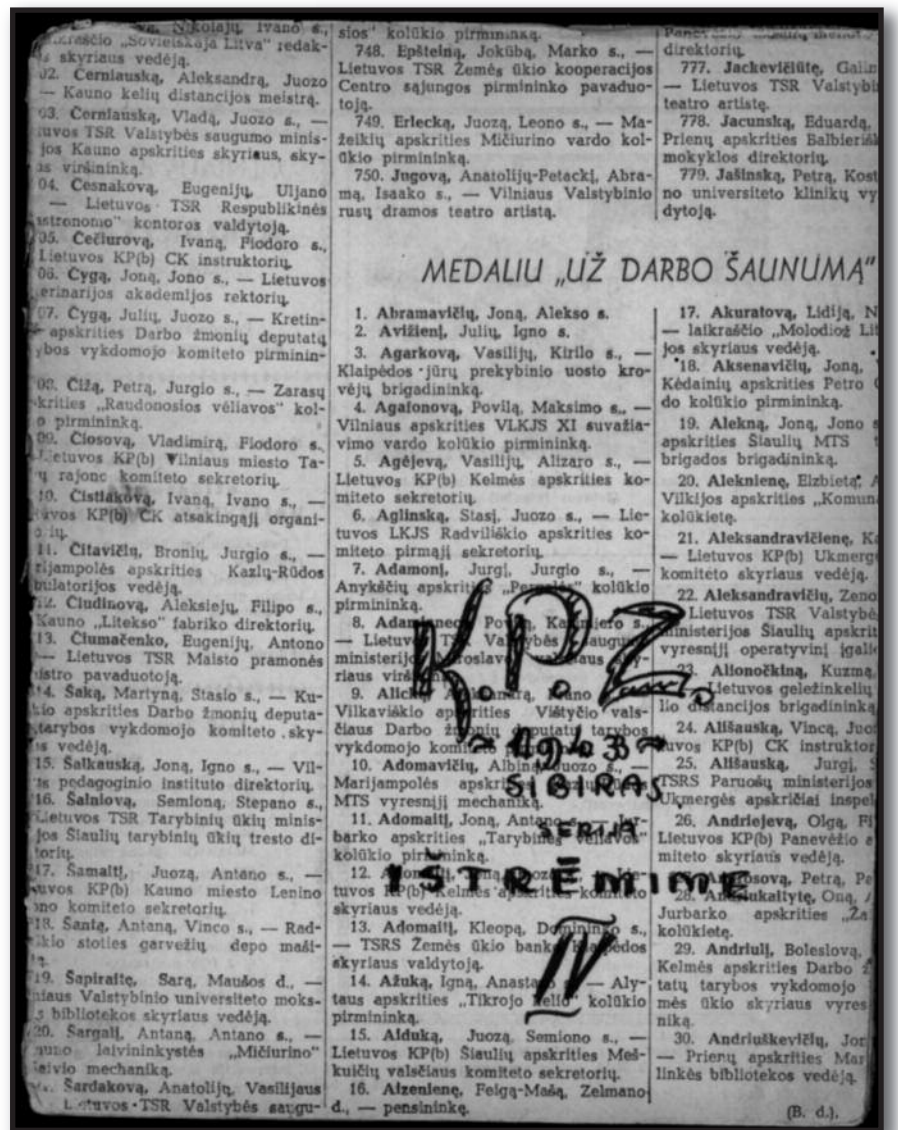
– Na progulka! – pasigirdo prižiūrėtojo balsas, ir visi pajudėjo iš kameros į kiemą.

– Tu, kaip naujokas, pagal nerašytas kalėjimo taisykles išnešk ir išpilk parašą į sрутų duobę, – kreipėsi į mane nemalonus išvaizdos seniokas su nemažais ūsais ir seniai neskusta barzda. Beje, pagal apžėlusią barzdą galima spręsti, kaip seniai žmogus čia sėdi. – Ne užmiršk grįždamas parnešti į kamerą, prieš tai praskalavęs vandeniu, kad ne taip smirdėtų! – pridūrė man jau nešant parašą. – Vos neužmiršau: tau priklauso iššluot kameroj grindis, šluota koridorių!

Gerai, kad paraša buvo tik pusplinė, nes pilną kibirą sunkiai pakelčiau. Išpyliau į sрутų duobę, įveikdamas pasibjaurėjimą; praploviau vandeniu bent du kartus ir parnešiau į kamerą. Tada skubiai griebiau šluotą ir prašlaviau praėjimus, nes kitur buvo išmėtyti drabužiai ir kiti daiktai. Šiukšlių buvo nedaug, tik dulkes sukėliau. Spėjau dar ir į pasivaikščiėjimą, tik nebeilgai džiaugiausi vėsiu vakaro oru. Tas pats prižiūrėtojas, kuris mane priėmė į KPZ, dabar flegmatiškai žiūrėjo į vaikščiojančius kalinius. Pagaliau atsistojęs sukomandavo:

– Užteks! Marš į kamerą! Laikas ilsėtis!

Visi vienas paskui kitą nusekė į kamerą, vėl sugirgždėjo uždarnos durys. Visi sugrįžo į savo vietas. Prasidėjo ilgas pokalbių, pasakojimų ir anekdotų vakaras. Kamera vėl prisipildė machorkos ir tabako dūmų bei smarvės. Kartais klausydavau anekdotų ir pokalbių, kartais užsisvajodavau... Nepajutau, kaip užsnūdau ant kietų raudonų plytų savo užpečkyje. Baigėsi pirmoji diena KPZ.

Dienoraščio viršelis

Rytas. Tik dabar pajutau stiprų alkį. Labai norėjosi valgyt, bet nieko neturėjau... Teko laukti.

Anksti, apie 7 val. ryto vėl sugirgždėjo kameros durys, prasidėjo rytinė „progulka“, skirta rytiniam tualetui. Nusiprausiau šaltu vandeniu – atsigavau, pažvalėjau, atsirado energijos. Išdulkinau savo drabužius ir ruošiausi dar pasivaikščioti po kiemą, bet neteko: ši kartą prižiūrėtojas „progulka“ sutrumpino ir jau po 5 minučių suvarė kalinius į kamerą. Beje, į „progulka“ kartu su mumis išleisdavo ir vyrus iš kitos kameros, bet jų visuomet būdavo tik keli. Dar iš vienos kameros moterų į „progulka“ buvo išleidžiamos atskirai, po mūsų.

Tik grįžtant į kamerą išaiškėjo, kad „paraša“ neišnešta ir neištuštinta, ir kad tai padaryti turėjau aš, naujokas. Taip „dežuruoti“ turėsiu iki ateis į kamerą kitas naujokas, o tai gali atsitikti ir šiandien, ir po savaitės... Pasiteisinau, kad man niekas nepaaiškino, tikrai nežinojau ir esu nekaltas. Prižiūrėtojas liepė skubiai išnešti „parašą“ ir palaukė, kol išpyliau ir praploviau, pasakęs, kad ši kartą nebaus, bet tvarka turi būti.

Kameroje vėl visi užėmė savo vietas, vėl prasidėjo kalbos, pasakojimai, klausinėjimai, rūkymas ir anekdotai. Paaikėjo, kad trūksta popieriaus „samokrutkėms“ susukti. Labai praverė man palikti suplėšyti popieriaus gabalai, tik jų užteko neilgam: po kelių dienų baigėsi, liko tik prirašyti dienoraščio lapeliai, kuriuos stengiausi išsaugot. Džiaugiuos, kad man tai pavyko, užkišus juos už švarko pamušalo.

Įdomus būdas kalėjime išgauti ugnį neturint degtukų. Iš kažkur atsirado dvi medinės lentutės, tarp jų įdėdavo kamuoliuką iš vatos, kurią ištraukdavo iš „fufaikų“. Kamuoliuką susukdavo dviem sluoksniais ir energingai trindavo tarp lentelių, kol pradėdavo rūkti dūmai. Taip uždegdavo pirmąją samokrutkę, o nuo jos ir visas kitas. Tapo aišku, kodėl kameroj taip dūmijama: kad visą laiką būtų „ugnies“ pridėgti kitą rūkalą, nes trinant išgauti ugnį nėra labai paprasta.

Tęsins kitame numeryje

Kosto Ostrausko amžinojo poilsio vieta Petrašiūnų kapinėse

„Laimingas, kad grįžo į Lietuvą“

Virginija Paplauskienė

Šių metų birželio 9-oji įeis į kultūros istoriją kaip modernaus dramaturgo, humanitarinių mokslų daktaro Kosto Ostrausko (1926–2012) sugrįžimo į gimtąją žemę diena. Urną su rašytojo pelenais iš Jungtinių Amerikos Valstijų į Lietuvą atvežė jo sūnus Darius su žmona Gina Koontz. Rašytojo giminaičio Mindaugo Končiaus bei šių eilučių autorės buvo pasirūpinta paskutinės K. Ostrausko testamentinės valios vykdymu: atgulti amžino poilsio Petrašiūnų kapinėse, Kaune.

Švenčiausios Mergelės Marijos ėmimo į dangų (Vytauto Didžiojo) bažnyčioje iš pat ryto vyko atsisveikinimo ceremonija su rašytoju. Garbės sargyboje stovėjo Kauno Vaižganto progimnazijos, kurioje mokėsi K. Ostrauskas, mokinės. Šventas Mišias aukojo du kunigai – Kęstutis Ru-

gevičius bei Gintaras Vitkus. Palydėti dramaturgą į amžino poilsio vietą Rašytojų panteone Petrašiūnų kapinėse susirinko giminaičiai, bičiuliai, rašytojai, literatūrologai, pedagogai. Kunigas K. Rugevičius pašventino kapą bei jau pastatytą paminklinį akmenį. Atsisveikinimo žodžius prie rašytojo kapo tarė Kauno meras Andrius Kupčinskas, Kauno rašytojų sąjungos pirmininkas Vidmantas Kiaušas bei artimas velionio bičiulis, išėivijos žurnalistas Mykolas Drunga.

Tą pačią dieną Maironio lietuvių literatūros muziejuje vyko Kosto Ostrausko atminimui skirta popietė. Rašytojo sūnus Darius kalbėdamas apgailestavo, jog negali lietuviškai pasakyti visko, ką norėtų, nes kalbas tik „kasdienine lietuviška kalba“. Jis perdavė linkėjimus nuo savo mamos Danutės Ostrauskienės, kuri dėl silpnos sveikatos negalėjo palydėti vyro į paskutinę kelionę. D. Ostrauskas dėkojo savo giminaičiui M. Končiui ir Išėivijų literatūros skyrėms vedėjai V. Paplauskienei, pasirūpinusiems bei sutvarkiusiems visus organizacinius laidotuvių bei atminimo įamžinimo darbus. D. Ostrausko žodžiais: „Tėvas būtų laimingas, matydamas, kad jums svarbi jo kūryba, laimingas, kad grįžo

į Lietuvą, kaip jis to ir norėjo.“

K. Ostrausko pusseserės Elenos vyras M. Končius niekad nebuvo susitikęs su giminaičiu, tačiau intensyviai susirašinėjo, žavėjosi jo originaliomis pažiūromis, netradiciniu mąstymu, išskirtiniais tekstais, talpinančiais rimtį, perpintą lengva ironija, humoru. Jis pasakojo, kaip K. Ostrausko prašymu surado jo tėvo, chorvedžio, buvusio Kauno miesto burmistro Konstantino Ostrausko kapą Panevėžyje, pasirūpino, kad jo atminimas būtų deramai įamžintas.

Atminimo popietėje dalyvavo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinė bendradarbiė dr. Aušra Martišiūtė bei leidybos direktorius Gytis Vaškelis. Jų rūpesčiu buvo parengta ir išleista rašytojo paskutinė knyga: „Paskutinis kvartetas“.

Prelegentė, pristatydama naują knygą prisiminė, kad su atsiųstais rankraščiais K. Ostrauskas buvo pridėjęs laišką, kuriame rašė: „Tėdūli tie du rankraščiai jūsų archyve. O gal ateis geresni laikai, atsiras leidėjas?...“ A. Martišiūtė pasidžiaugė, kad šandien šie laikai atėjo knygos pavidalu. Ji apžvelgė knygoje išspausdintas dramų „Van Gogho ausis“ ir „Paskutinis kvartetas“. G. Vaškelis pasidalino savo

įžvalgomis apie dramaturgo kūrybą – tai esąs dialogas, žaidimas su klasikais, su kultūros ženklais. Jis teigė, kad „K. Ostrauskas jam toks žmogus, kuris yra daugiau Lietuvoje negu čia esantys, kuris gyveno Lietuva, jos literatūra, ir jei koks užsienietis norėtų sužinoti apie lietuvių literatūrą, tai sužinotų iš Ostrausko dramų.“

Aktorius Ferdinandas Jakšys pasidalijo išpūdziais iš apsilankymo pas K. Ostrauską Amerikoje bei paskaitė ištraukas iš K. Ostrausko monodramos „Vaižgantas“. Prisipažino, kad su K. Ostrausko „Vaižgantu“ apkeliavęs ne tik Lietuvos mokyklas, bet ir daugelį Amerikos, Vokietijos, Anglijos, Airijos vietų. Vaidinęs šį spektaklį beveik 1 000 kartų.

Atsiminimais pasidalino dar dvi viešnios, pažinojusios bei bendravusios su rašytoju. Literatūrologė dr. Violeta Kelertienė sakė buvusi vienintelė K. Ostrausko studentė, studijavusi lietuvių kalbą bei literatūrą Pensilvanijos universitete. Ji šiltai ir jautriai apibūdino savo profesorių. V. Kelertienė sakė, kad esanti dėkinga dėstytojui už iškiepytą meilę lietuviškam žodžiui, lietuvių literatūrai. Per jį perprato ir pažino lietuvių rašytojų kūrybą, nes dėstytojas kas savaitę už-

Kalba profesorė Violeta Kelertienė

duodavo perskaityti po 3 knygas – nuo Žemaitės iki M. Sluckio. Architektė Snieguolė Jurskytė-Akstinienė susipažino su K. Ostrausku būdama studentė, Philadelphijoje, dalyvaudama lietuvių studentų veikloje. Jis vadovavo studentų organizacijai, visada mielai pagelbėdavo, patardavo. S. Jurskytė prisiminė, kaip įvairių renginių metu studentai linksmindavosi. Tačiau K. Ostrauskas išlaikė rimtį, niekad nešoko, teigdamas, kad šoks tik tuomet, kai Lietuva bus laisva.

Šių eilučių autorė renginio metu pasidalijo išpūdziais iš beveik dvidešimt metų trukusio bendravimo su rašytoju. Ne vieną kartą būta rašytojo namuose, peržiūrėtas ir atrinktas jo archyvinis-kultūrinis palikimas, pargabentas į Lietuvą, į Maironio lietuvių literatūros muziejų. Rašytojo rinkinys tyrinėjamas, tvarkomas, publikuojamas, populiarinamas. Atminimo popietės dalyviai galėjo susipažinti su šių eilučių autorės parengta rašytojo atminimui skirta paroda: „Drama man yra pirmiausia literatūra, o ne teatras“. Trumpai buvo apžvelgtas ir rašytojo rinkinys, saugomas Maironio namuose.

Sutrumpintas tekstas bus pateiktas skaitytojams dėmesiui kitame numeryje.

Palydint Kostą Ostrauską

Tęsinys kitame numeryje

Vladislovas Žilius: viskas atrodė taip arti

Rasa Bačiulienė

Kartą su tėvu vežimaičiu važiojome į Požerę. Kažkur prie Medvėgalio pamažu, „kaip sulėtintame filme, pro šalį slinko kažkieno sodyba ant kalnelio. Be galo žaliu šlaitu leidosi moteris su kibiru, turbūt parsinešti vandens iš šulinio apačioje. Viskas atrodė taip arti, rodos, ranka pasiektum. Kaži, ar tebėra ta sodyba šiandien, kur ta moteris po tiek daug metų.“ Dramatiško likimo dailininko Vladislovo Žiliaus (1939–2012) gyvenimo ir kūrybos kelias driekėsi nuo numylėto Žemaitijos kaimo iki New Yorko dangoraižių ir atgal. Šiais metais minime prieš dvejus metus mus palikęs dailininko 75-ąsias gimimo metines. Ne savo noru, priverstas palikti gimtąją šalį Žilius daugeliui išiminė kaip itin drąsus menininkas. Toli gražu ne kiekvienas sovietiniais laikais būtų išdrįšęs nusiųsti laišką aukščiausiajai to meto valdžiai: Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto pirmajam sekretoriui Petru Griškevičiui ir atvirai išdėstyti savo pažiūras apie sovietinę ideologiją. Stebėtina, kad Žilius neatsidūrė lageryje, jam buvo liepta per 72 valandas palikti Lietuvos TSR.¹

Prisiminimais apie Žilių pasidalino dailininko amžininkai – fotomenininkas Rimantas Dichavičius ir menotyrininkė Ingrida Korsakaitė.

Rimantas Dichavičius su Vladu Žiliumi kartu mokėsi tuomečiame Vilniaus dailės institute. R. Dichavičius prisiminė, kaip anuomet parodoms darbus atrinkdavo meno taryba, o paskutinį lemiamą žodį tardavo partinis valdžios atstovas, kuris, deja, dažnai apie meną maža ką teismanydavo. Žilių iškaudino ir pažemino matytas vienos parodos, kuriai buvo pristatyti ir jo paveikslai, galutinės atrankos epizodas. Jau atrinkti darbai stovėjo atremti į sieną, paruošti kabinimui, kai atėjęs partinis veikėjas, aukštas to meto pareigūnas, paspyrė Žiliaus paveikslą ir liepė autoriui eksponuoti kūrinius savo virtuvėje, o ne parodų salėje. Šio įvykio paveiktas dailininkas ėmė galvoti apie emigravimą, tuo labiau kad netrukus apkaltintas formalizmu Žilius buvo išmestas iš Lietuvos dailininkų sąjungos, neteko darbo leidykloje, patyrė moralinę ir materialinę diskriminaciją.

Labai šiltai Žilių prisimena menotyrininkė Ingrida Korsakaitė, ne kartą su juo bendravusi ir tyrinėjusi jo kūrinius. I. Korsakaitė gerai prisimena vieną įdomų apie 1971 metus tempera meistriškai nupatytą pilkšvai melsvų tonų paveikslą su visą jo plotą užimančiomis abstrakčiomis skritulinėmis figūromis ir daiktiškai nupiešta mažyte kriaukle apatiniame kampe. Kriauklę Žiliui dovanavo kolega Rimtautas Gibavičius.

Lankydamosi New Yorke I. Korsakaitė pabuvojo

Iš ciklo „Mirties gėlės“. 1991, drobė, aliejus, 152x122

V. Žilius su I. Korsakaite New Yorke, dailininko studijoje, 1991 m.

dailininko studijoje, pilnoje didžiulių paveikslų ir dar nenudžiūvusių dažų kvapo. Pirmiausia, sakė menotyrininkė, akis patraukė naujausias ciklas „Mirties gėlės“. Sukrėstas žinios apie tragišką 1991 metų sausio 13-osios įvykius Lietuvoje, Žilius per kelias dienas nutapė ekspresyvių keturių paveikslų ciklą metaforišku pavadinimu „Mirties gėlės“. Jam pavyko perteikti brutalią agresijos išpūdį, sukurti šiurpinačius sprogmenų išdraskytų kūnų, mirtį nešančių skeveldrų, kraujo pliūpsnių vaizdinius.²

Gyvendamas svetur menininkas labai ilgėjosi gimtojo krašto. Jo piešinių ciklas „Smiltynė“ persmelktas meile ir ilgesiu tėviškei. „Svajoju eiti tuo pačiu takeliu nuo vieškelio iki namų, vėl maudytis tame pačiame upelio duburyje ar pereiti Plitkeliu per akmeninį tiltuką, skersai tėvų miško...“

Žilius turėjo puikų humoro jausmą. Kartą žurnalistės Beatricės Aronienės paklaustas apie artimiausius planus, Žilius nė nemirktelėjęs atsakė: „Aš, kaip buvęs rusų imperijos subjektas, nenorėdamas, kad užmarštis visai nusiņestų didingą tų laikų frazeologiją, bandau dabar vykdyti kažką panašaus į „pobeditelnij plan piatiletki“³: surinkti bent porą tonų vandenyno išmestos medienos, apie 100 kilogramų jūrų geldelių skeveldrų, ypač tų – pilkai violetinių, nulieti daug sintetinio stiklo bloku su svetimųjų ir mano draugų atvaizdais... Toks mano artimiausias planas.“⁴

1993–1994 metais Žilius surengė individualias parodas Lietuvoje: Šiuolaikinio meno centre, Vartų galerijoje. Menininkas sulaukė milžiniško žiūrovų ir spaudos dėmesio – laikraščiai, žurnalai mirgėjo straipsniais apie dailininką, laidas rengė Lietuvos televizija. Didelę parodos dalį Šiuolaikinio meno centre sudarė tapybos serija „Ženkla“ (1990–1992), kurią, anot dailininko, įkvėpė archajiški vaizdiniai ir archeologinių radinių – žalvarinių papuošalų ornamentika, matyta jaunystėje Telšių „Alkos“ muziejuje ir palikusi neišdildomą išpūdį. Tačiau nuvilnijus pirmajai euforijos bangai atgavus Nepriklausomybę, nusivylęs dar stipriai išisaknijusia sovietine tvarka: „...kiek teko pačiam susidurti, administravimo ir valdiškų kontorų darbo principai tebėra savaime perimti iš buvusios sistemos ir daug kur, kaip anksčiau, tebežemina žmogų.“ Žilius daugiau individualių parodų į Lietuvą nebeatvežė. Kūrė ir rengė parodas New Yorke.

Labai stipriai menininką paveikė žmonos Idos netektis. Savo ilgesį ir sielvartą dailininkas įamžino Idos atminimui skirtame medžio cikle. Lentų paviršių puošia tapyba, auksavimas, įgilintos medyje

Iš ciklo „Idai atminti“. 2000, medis, sintetinis stiklas ir inkluzai, mišri technika, 97x40

inkrustacijos. Šiame cikle dažnas aštriai smaigaliais duriančių formų motyvas – vos ne fiziškai juntama sunkios ligos ir kančios metafora, pastebi menotyrininkė I. Korsakaitė.

Netekusį artimo žmogaus menininką vis labiau slėgė vienišumas, kankino nostalgija ir tolstanti viltis sugrįžti į gimtinę pas savus. „Praėjusią vasarą lankiausi tėviškeje. Iš tolo jau pamačiau žaliajį Barsokalnį, žydėjo pievos. Ėjau daubos pakraščiu namų link, mėgindamas atsekti buvusio tako pėdsaką, kur kažkada bėgiojau basas. Perėjau sodą su išsa-

Iš serijos „Smiltynė“. 1993, popierius, įvairi technika, 101x67

lusiomis obelimis. Šį kartą niekas nepasitiko manęs, tik tėvo sukalti inkilai medžiuose, apsamanoje nuo laiko, kai kurių – tik viena sienelė likusi su anga paukščiui išskristi – kaip siurrealistiniame paveiksle...“⁵ Tačiau nedingo kūrybos geismas. 2004 metais Vladislovas Žilius sukūrė ciklą „Protėviai“. Jame sukūrė praeities toliuose iškilusią dvasingą protėvių viziją, galbūt atstojusią jam tikrąją kecionę namo.

„Mano paveikslai yra tiesioginė improvizacija, tiesioginis minties perkėlimas ant popieriaus, lentos arba drobės. Ir tas darbas teikia ištisinį džiaugsmą“, – sakė V. Žilius. Tikėkimės, kad dailininko darbai teiks ištisinį džiaugsmą ir jo kūrybos gerbėjams. □

1. Lietuvos tarybų socialistinė respublika (1940–1990)

2. I. Korsakaitė, „Vladislovas Žilius. Savitos kūrybos atodangos“, *Vladislovas Žilius. Atodangos ir švytėjimai*, Meno rinkos agentūra, 2013.

3. Pergalingas penkmečio planas

4. B. Aronienė, „Dailininkas V. Žilius ketina įamžinti draugų ir svetimųjų atvaizdus“, *Mūsų malūnas/ Lietuvos rytas*, 1998, Nr. 191.

5. Interviu su Jurga Ivanauskaite, „Apie alchemiją, laisvę, įkvėpimą ir... senus inkilus“, *„Respublika“*, 1993 m. vasario 10 d.

Torunėje – vėl teatro šventė „Kontakt“

Audronė Girdzijauskaitė

Į tarptautinį „Kontakt“ festivalį Torunėje šįmet po metų pertraukos (anksčiau šis festivalis vykdavo kasmet) susirinko žiūrovai dvidešimt antrą kartą. Tai didelė šventė toruniečiams, taip pat iš įvairių šalių suvažiuojantiems teatro kritikams bei pakviestiems dalyvauti teatrams. Matėme 14 spektaklių iš 11 šalių, 12 iš jų – konkursiniai. Šįmet festivalyje dalyvavo daugiausia artimiausių Lenkijos kaimynų teatrai iš Rumunijos, Slovėnijos, Vengrijos, Vokietijos, Latvijos, taip pat ir iš toliau – Olandijos, Airijos, Italijos bei, aišku, pačios Lenkijos. Lietuvai atstovavo net du teatrai – Meno fortas su Dantės „Pragaru“ ir OKT su Čechovo „Žuvėdra“. Nereikia stebėtis, kad ant vienos rankos pirštų tegali suskaičiuoti spektaklius, kurie sujungia emocinę atmintį, leido patirti ir kažką visiškai naujo. Manau, kad visam pasauliui nėra daug gero teatro.

Savaip sukrėtė santūrus, griežtos stilistikos, stulbinamai atviras airių Brokentalers teatro (Dublinas) spektaklis „The Blue Boy“, išradingai derinęs kino dokumentiką, vieno iš autorių (jū yra du – Gary Keegan, Feidlim Cannon, jie ir spektaklio režisieriai) skaitomą autentišką tekstą avanscenoje ir išgrynintą aktorių vaidybą (apibendrintas sąlyginis judesys, veidai-kaukės, savo dienoraščių skaitančiųjų balsai). Apeidamas natūralizmo rifus, teatras kalba apie šokiruojantį bažnytinės valdžios elgesį su vaikais vadinamosiose „pramoninėse mokyklose“ ir kitose globos įstaigose (ir tai truko kone iki mūsų dienų!), apie vaikų žeminimą, išnaudojimą, apie jų kančias. Savo tikslą – kurti originalius kūrinius, mesti iššūkį tradicinėms formoms, betarpiškai, patikliai bendrauti su žiūrovais – airiai tikrai pasiekė. Jiems ir buvo pelnytai paskirta, nors ir kiek netikėta (nes buvo efektingesnių spektaklių) pirmoji premija. Garbė išmintingai vertinimo komisijai, kurioje be olando Arthuro Sonneno ir lenkų kritiko Grzegorz Nizioleko, buvo ir mūsų Ramunė Marcinkevičiūtė.

Šįkart festivalyje pamatėme nemažai postsocialistinių šalių spektaklių, kuriuose bandoma išigilinti į savo šalių netolimą praeitį, perprasti pilietinių karų, tautinės nesantaikos, įtarumo, persekiojimo ir žiaurumo

Brokentalers (Dublinas) spektaklis „The Blue Boy“

apraškas. Bandoma kelti iki dabar aktuales klausimus, valytis sąžinę, kaltinti, klausti. Tai labai netolygus, visais požiūriais prieštaringas politinis socialinis teatras, kokį parodė slovėnų režisierius Oliveris Frlijic, rumunų autorė ir režisierė Gianina Carbonariu, iš dalies ir vengrų režisierius Danielius D. Kovacs. Sėdi žiūrovų salėje ir matai, kaip trūkinėja teatro ryšys su menu, su kūrybiniu procesu ir galvoji, kaip gaila čia praleisto laiko – geriau jau veiktum ką nors kita arba nieko neveiktum, tik vaikšiotum po žavųjų Torunės senamiestį. Kam reikalingi spektakliai, kuriuose negali įsidėmėti nė vieno aktoriaus ar originalesnio meninės minties proveržio? Tad apie juos ir nekalbėsiu plačiau.

Nepalyginamai įdomesnis, brandesnis meniniu požiūriu man pasirodė latvių Liepojos teatro spektaklis „Stavanger (Pulp people)“, kurį režisavo tolydžio garsėjantis rusų teatro režisierius Konstantinas Bogomolovas (Vilniaus Mažajame teatre jo režisuotą kontroversišką spektaklį „Mano tėvas – Agamemnonas“ pagal Euripidą matė ir Lietuvos žiūrovai). Jam pavyko padriką Marinos Krapivinos tekstą apie „mažus žmones“ sustyguoti, įskelti ironijos žiežirbas ir metaforiškai

apibendrinti vienos eilinių „mažųjų žmogelių“ šeimos istoriją, kurią matome tarsi stiklinėje dėžėje, tarsi atitvertą nuo žiūrovų tyrimo objektą. Spektaklio prasminius akcentus sukaupia ir išmintingas dailininkės Larisos Lomakinos sumanymas visas smulkias veiksmo vietas vienu metu sutalpinti scenoje. Tada svarbiu elementu tampa šviesos. Šis spektaklis pelnė antrąjį festivalio prizą.

O dabar – apie tai, kas man asmeniškai buvo įdomiausia: naujoje aplinkoje, kitame kontekste pamatyti Lietuvoje jau matytus saviškių režisierių spektaklius. Abiems teatrams buvo suteikta galimybė vaidinti festivalio šeimininkų, Wilamo Horzycos teatro didžiojoje ir mažojoje scenose. Patį pirmą vakarą, tuoj po iškilmingo šventės atidarymo, sceną beveik

penkioms valandoms užvaldė E. Nekrošiaus „Dieviškosios komedijos“ pirmosios dvi dalys („Pragaras“ ir „Skaistykla“). Festivalio leidinyje įdėta dr. Kalinos Stefanowos straipsnio ištrauka, kurioje žavimasi režisieriaus nenusakoma drąsa mūsų laikais imtis tokio reikšmingo kūrinio, siekti ir išreikšti dvasinę harmoniją; kritikės požiūriu, spektakliui būdingas savitas kone liturginis poveikis. Ji taip pat teigia, jog spektaklis panašus į odę Dievui... Labai norėtūsi su ja sutikti, pačiai pajusti tokį spektaklio poveikį. Kitas kritikas Nekrošiaus spektaklyje išvelgia daugiau vilties ir šviesos nei ankstesniuose jo spektakliuose, jis esą spinduliuoja pozityvią energiją, kuri kelia jaunus aktorius. Bet man atrodo, kad kai kurie pastarųjų metų Nekrošiaus kūrybos vertintojai dar vis jaučia paties režisieriaus vardo hipnotizuojantį poveikį ir negali jo kūrybos pamatyti atvertomis akimis, objektyviai. Antrą kartą žiūrėdama spektaklį, nieko naujo jame neišvelgiau, jis jau užkonservuotas, ir tik tvirčiau įsitikinau tuo, ką galvojau žiūrėdama pirmą kartą: nesurasta adekvati Dantės kūriniui forma, paprastumas virto prastumu (masuotė vykdo primityvias vaikiškas užduotis, daugybė privalotų ženklų nėra būtini, subrandinti ir nėra pakrauti vidine energija (visi tie popieriniai Beatricės profiliai, kelio ženklai ir pan.), spragos žiojėja ir aktorių vaidyboje (gal išskiriant įdomiai sumanytas Re-

Oskaro Koršunovo „Žuvėdra“ pagal A. Čechovą. D. Matvejevo nuotr.

migijaus Vilkaičio – Popiežiaus scenas): neįvaldytas, deformuotas tekstas, veliami žodžiai (ypač kraupi Vaido Viliaus sceninė kalba) ir paminami visi poetinės kalbos dėsniai; statiškumas, bereikšmis scenovaizdis (beje, kai finalinėse scenose Virgilijus nutraukia juodą uždangą, iš jos į Torunės teatro puošnius skliautus su mūzomis pakyla tiršti atsivežtiniai lietuviškų dulkių kamuoliai), ir atgrasiuose kostiumuose, ir šiuipinio principu surinktoje muzikoje. Rašyti programoje, kad tai originali muzika, kai girdi į vieną pynę supintus Čaikovskį, Chopiną ir kitus, jei neklystu, XIX amžiaus kompozitorius, man regis, tiesiog išžūlu. Kritikai, spektaklio vertintojai, neatsakingai žarstę banalokus, nepagrįstus komplimentus, o ir trečiaeiliai Meno forto atstovai, įsijautę į išskirtinio teatro veikėjų reikšmingumą vaidmenis, atrodo bejėgiai ir arogantiški. Gaila, kad nebuvo paties Eimunto Nekrošiaus. Gal jis būtų pasakęs bent tuos neginčijamai magiškus žodžius: „O aš taip norėjau“.

Eimunto Nekrošiaus „Dieviškoji komedija“ pagal Dantę

Nukelta į 8 psl.

Leonas Stepanauskas: tarp „Žvaigždutės“, Thomo Manno ir Kristijono Donelaičio

Algis Vaškevičius

Pastarosiomis savaitėmis Lietuvoje vis dažniau galima išvysti žinomą žurnalistą Leoną Stepanauską, kuris nuo 1963 metų gyvena Vokietijoje, Berlyne. Į Lietuvą jį atveda jubiliejinių Kristijono Donelaičio metų renginiai, be to, garbaus amžiaus sulaukęs, bet dar labai energingas žurnalistas dabar turi daugiau laiko sau ir jį vis labiau traukia jaunystės takai – nors gimė Kaune, bet vaikystę praleido Kalvarijoje, o Marijampolėje baigė Rygiškių Jono gimnaziją. Tad būtent Sūduvos sostinėje neseniai nutarė įsigyti butą, kad grįžęs turėtų kur apsistoti.

Dar besimokydamas Marijampolėje, vienuoliktoje klasėje jis sukūrė eilėrašį „Žvaigždutė“, vėliau tapusį labai žinomu ir iki šiol dažnai atliekamu romanu, kuriam muziką parašė Balys Dvarionas – su juo L. Stepanauskas netrukus susidraugavo. Tiesa, vėliau ši kūrinį bandyta priskirti Salomėjai Nėriai, nes jo autorius, gyvenęs Vokietijoje, buvo neparankus sovietinei valdžiai.

„Kai „Žvaigždutė“ buvo išspausdinta, garsi to meto operos dainininkė

Dailininkė Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė ir Leonas Stepanauskas

jau mirusi jo žmona turėjo vėl išvažiuoti į Vokietiją, ir sovietų valdžia dvejuose metus neleido jiems susitikti.

Išvykęs į Vokietiją, L. Stepanauskas vertėsi sunkiai, iš pradžių dirbo eiliniu gidu kelionių biure, o vėliau prasidėjo bendradarbiavimas su tuometės Vokietijos Demokratinės Respublikos televizija, kuri dažnai filmuodavo įdo-

ėmė savo labai mėgstamo vokiečių rašytojo, Nobelio premijos laureato Thomo Manno kūrybos tyrinėjimu ir populiarinimu.

Pirmasis jo knygos „Tomas Manas ir Nida“ leidimas pasirodė dar 1987 metais. Ten žurnalistas papasakojo apie tris T. Manno ir jo šeimos vasaras Nidoje 1929–1932 metais, taip

keitėmės laiškais, kurių jį parašė man apie šešiasdešimt“, – prisiminė L. Stepanauskas.

Žurnalistas džiaugiasi, kad rašytojo vasarnamį, kurio statybai T. Mannas skyrė dalį Nobelio premijos, gautos 1929 metais už romaną „Buddenbrockai“, buvo išsaugotas ateities kartoms ir sako, kad ši namelį padėjo gelbėti siekdamas, kad jis taptų Lietuvos kultūrinio tiltu į pasaulį. Pagrindinis Šveicarijos dienraštis „Neue Zuercher Zeitung“, pasirodžius knygos „Tomas Manas ir Nida“ pirmajam leidimui, išspausdino recenziją, kurioje buvo pažymima, jog ši knyga rodo, jog Lietuva vėl siekia ryšio su Vakarų kultūra.

Knyga buvo ir yra skaitoma Lietuvoje, 1996 metais pasirodė antrasis jos leidimas, 2011-aisiais – trečiasis, o prieš porą metų knyga buvo išleista ir vokiečių kalba. Tai ne vienintelis žurnalisto kūrinys – artėjant Lietuvos vardo paminėjimo 1000-mečiui, 2009 metais L. Stepanauskas išleido knygą „Užsiziebkite, Kvedlinburgo analai“, dar po metų – pasakojimą apie mažai kam žinomą lietuvių Teodorą Bieliackiną, palikusį savo pėdsakus Islandijoje „Paviliojo Islandija“.

T. Bieliackinas, visad žavėjęsis šiaurės kultūra, 1937 m. netikėtai atsidūrė Islandijoje – viename Norvegijos uoste pamatęs ten plaukiantį krovinių laivą, staiga apsisprendė juo plaukti. Toje mažoje šiaurės šalyje jis vedė, studijavo, rašė į vietinę spaudą apie Lietuvą, kartu siuntė straipsnius į Lietuvą apie Islandiją. Sovietinė okupacija nebeleido jam susisiekti su Lietuvoje likusia šeima. Jis mirė 1947-aisiais, sulaukęs vos 40 metų. L. Stepanauskas dar nuo 1993 m. domėjosi šiuo žmogumi, susirašinėjo su tada dar gyvais, pažinėjusiais Bieliackiną ir pats lankėsi Islandijoje, ieškodamas ten įrodymų apie tai, kuo gyveno šis Lietuvos nuotykių ieškotojas ir inteligentas.

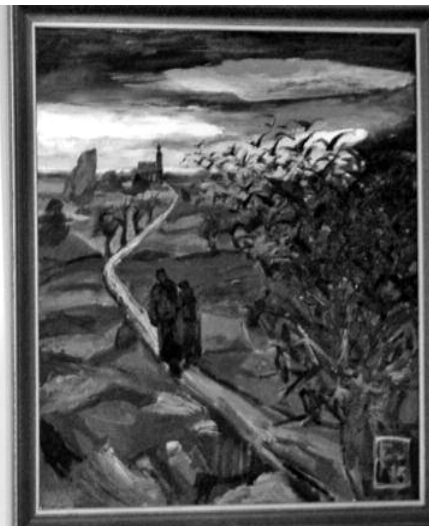
Šįkart į Marijampolę L. Stepanauskas atsivežė ir gerą pažįstamą dailininkę Filomeną Linčiūtę-Vaitiekūnienę, daug metų dirbusią Lietuvos kino studijoje ir ne vienam lietuviškam filmui sukūrusią kostiumus. Užpernai, minint Maironio 150-ąsias gimimo metines, ji sukūrė devynių paveikslų ciklą „Mano malda iš senelio knygutės“, kurį vėliau padovanojo Vilniaus Santariškių ligoninės ginekologijos skyriui.

Maironio giminaite (jos senelė Kotryna buvo Maironio sesuo) dovana pradžiugino ir L. Stepanausko taip mylimą Marijampolę – čia ji paliko paveikslų triptiką „Anna Regina ir Kristijonas. Tolminkiemis“, kuris papuošė vietos evangelikų-liuteronų bažnyčią. Triptike pabrėžtas ir K. Donelaičio žmonos Annos Reginos vaidmuo, nes, pasak L. Stepanausko, ji buvo labai svarbi kūrėjo gyvenime, išsaugojo jo rankraščius, nešė namų ūkio našta, kad K. Donelaitis galėtų kurti.

Žurnalistas jau planuoja kitą kelionę į Lietuvą – gimtinę jis vėl aplankys liepą, kai atvyks kartu su dukra Daina, Vokietijoje dirbančia psichologe. □

Filomena Linčiūtė-Vaitiekūnienė. Paveikslų triptikas „Anna Regina ir Kristijonas. Tolminkiemis“

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

Vincė Zaunienė pasiūlė Dvarionui parašyti dainą. Ji, vėliau atliekama dainininkės Beatricės Grincevičiūtės, daugybę kartų skambėjo įvairiuose koncertuose. „Sovietmečiu man teko du kartus keisti romano žodžius – iš pradžių cenzoriams užkliuvo žodžiai „švieti tu rūmams ir pirkutėms“, nes čia žiūrėta socialinė nelygybė, o kai šią eilutę pakeičiau į „švieti tu girioms ir giružėms“, pokario meto kontekste išvelgta partizanų-miško brolių tema, ir vėl teko keisti“, – pasakojo neseniai Marijampolėje viešėjęs svečias.

L. Stepanausko gyvenimas – margas ir labai įdomus. Kitąmet 90-mečių minėsiantis žurnalistas Vilniaus universitete baigė germanistiką ir tuo pat metu – dramos studiją prie Valskybinio dramos teatro. Dirbdamas Lietuvos radijuje ir gerai mokėdamas vokiškai su viena medikų grupe jis išvažiavo į Vokietiją paruošti reportažo, tos kelionės metu susipažino su tenykščio universiteto medicinos studentais ir iš vienos vokiečių medicinos studentės imdamas interviu pagalvojo, kad ji bus jo žmona – taip po metų ir atsitiko. Tiesa, po santuokos dabar

mias kelionių grupes. Lietuvis įstvirtino jų televizijoje, nuo 1968-ųjų dirbo Berlyno televizijos redaktoriumi. Nors nebaigęs jokių žurnalistikos mokslų, jis yra ir Lietuvos, ir Vokietijos žurnalistų sąjungos narys, taip pat Vokietijos baltistikos mokslinio susivienijimo valdybos narys, atstovaujantis su Baltijos šalimis.

L. Stepanausko iniciatyva atsirado VDR pirmojo televizijos kanalo laida „Vilnius-Erfurtas“ (su šiuo Vokietijos miestu Lietuvos sostinė buvo susigiminiavusi sovietmečiu). Jis atvažiuodavo filmuoti į Vilnių, į savo laidą įterpdavo pasakojimus Vokietijos žiūrovams apie mūsų šalį, jos kultūrą, mokslininkus, M. K. Čiurlionį. Žurnalistas daug rašė apie Lietuvą, Kristijoną Donelaitį – į Vokietijos Menų akademijos žurnalą „Sinn und Form“. Jam pavyko surengti ne vieną K. Donelaičio minėjimą Vokietijoje, pakviesti garsų „Varpo“ chorą iš Lietuvos.

Po Berlyno sienos griūties L. Stepanauskas liko Vakarų Vokietijos televizijoje, toliau dirbo, populiarindamas Lietuvą. Be to, rašė knygas, užsi-

pat apie tai, kaip pavyko išsaugoti rašytojo vasarnamį šiame Kuršių nerijos mieste iki mūsų dienų, kokių žygių teko imtis.

„Tuomet buvau gavęs rašytojo Antano Venclovos pavedimą surinkti kuo daugiau medžiagos apie T. Manną, nes A. Venclova 1955 metais kaip sovietinių valdytojų delegacijos vadovas Vokietijoje buvo susitikęs su T. Mannu ir pasakęs, kad jo namas Nidoje jau tapęs muziejumi. Argumentavome tuo, kad T. Mannas buvo pažangus rašytojas, bėgdamas nuo nacizmo emigravo iš Vokietijos, tad leidimas įkurti muziejų ir pinigai jo remontui buvo gauti. Esu labai laimingas, kad tada likimas suvedė su rašytojo našle Katia Mann“, – pasakojo L. Stepanauskas.

Jis iki šiol puikiai prisimena tą dieną, kai rašytojo našlės pakviestas apsilankė šeimos namuose Šveicarijoje. „Stovėjau prie durų, ruošiausi paspausti skambutį ir širdis taip mušė, kad, atrodė, iššoks iš krūtinės. Man šis rašytojas ir jo kūryba yra padarę didžiulį įspūdį. Duris atidarė maloni besišypsanti moteris, priėmė labai šilčiau, užsimezgė bičiuliški santykiai,

Lietuviški simboliai Danijoje, Thistedo mieste, 2014

Lietuviški simboliai Danijoje

Stanislovas Abromavičius

gyvenimas verčia mane apsilankyti Danijoje. Šalies šiaurėje esančio nedidelio Thistedo miesto, komunos centro, bibliotekoje pavartau naujausią danų poeziją, saviems padedant kai ką išverčiu į lietuvių kalbą. Danų poezija verčia mąstyti apie gyvenimą, jo skubėjimą iki tam tikros ribos, kurią peržengus, viskas keičiasi. Bet svarbiausiai, kad vietiniai tai supranta...

*Duok man ranką, mylimasis.
Dabar mes keliausim
nuo lovos lig stalo
ir atgal.*

*Tada aš paleisiu tavo ranką
ir susikrausiu lagaminą.*

*Ar mes to nežinojom?
Ne visada tas,
kuris turi iškelti,
ne visada tas palieka tą,
kuris priverstas likti.*

(Janina Kac (Katz) „Senamadiškas“)

Išėini iš bibliotekos ir patenki į kitą pasaulį, kur sukasi vėjo turbinos (Thistedo komunoje jų yra net 280), kiekvienoje sodyboje jos šeimininkas iškėlęs Danijos vėliavą, fiordo pakrantėmis nuolat bėgioja žmonės, ieškodami sveikatos, ir nė vienos pėdos dirvuojančios žemės. Žaliuoja vejės, karpytos gyvatvorės, klykauja nuo Šiaurės jūros atskridę paukščiai. Čia daug kas kuria: tapo, eiliuoja, vaidina. Tik, kaip Lietuvoje, nekiša santaupų ir neleidžia asmeninių knygų: jiems užtenka, kad per kasmetinius giminės susitikimus gautų keliolika minčių paskaityti savo kūrybą, suvaidinti „Undinėlės“ sceną. Ir taip iki kitų metų...

Thistedo pakraštyje jau septynios dešimtys metų stovi ir visus stebina dabar gražiai kariuomenės savanorių prižiūrimi lietuviški simboliai: Vytis, tautinis kryžius ir Gedimino stulpai. Vytis sudėliotas iš sutrupintų plytų gabalėlių. Šalia stovi tradicinis lietuvių medinis kryžius ir betoniniai Gedimino stulpai. Ant kryžiaus užrašyti prasmingi žodžiai: „Tave, Viešpatie, kuris irgi kartą pabėgėliu buvai, maldaujame globoti visus, netekusius Tėvynės. Lietuvos tremtiniai, Dragsbaek, 24.VIII.1947“. Žemiau – mažesnė metalinė plokštelė su įrašu lietuvių kalba: „Kryžius paminklas Baltijos pabėgėliams, pastatytas lietuvių tremtinių“. Kitoje kryžiaus pusėje – metalinė plokštelė su įrašu danų kalba. Prie Gedimino stulpų šviečia žodžiai „Mūsų troškimas – Tėvynės Laisvė“. Virš didžiulio, apie 20 kv. metrų dydžio Vyčio, šviečia užrašas: „LITHUANIA“. Ilgą laiką simbolius prižiūrėjo ir atnaujindavo danų šeima

– Ole ir Grethe Heides. Jie taip pat išsaugojo lietuviškas originalios formos kankles su Vytimi, kuriuos Olei išvažiuodama iš Danijos padovanojo jo auklė lietuvė. Sako, kad čia, ant miestelio kalvos, ant kurios mėgdavo susirinkti ir kartu pasibūti, dainavo patriotines tremtinių dainas.

Gedimino stulpus išliejo stovyklos lietuvių darbo komanda, gavusi iš danų cemento. Vyčio mozaiką sukūrė Jablonskis, padedamas mokyklos vaikų. Statant paminklus dalyvavo ir V. Poškus bei tuo metu Thistedo miestelyje gyvenęs Karolis Kynas. Vytautas Poškus prisiminė: „Kuomet statėme tuos paminklus, stovyklos komendantas P. Ostergaard, danas, Raudonojo Kryžiaus tarnautojas, tikino mus, jog kol šie ženklai gamtos nebus sunaikinti, tol jie nebus paliesti“.

Paskui dauguma pabėgėlių grįžo į savo šalis. Vokiečiai į savo šalį išvyko pirmieji.

Šių simbolių atsiradimo istoriją man prieš dešimtį metų papasakojo ten gyvenusi lietuvė Erna Jensen. Gyveno tada dar su vyru, fabriko darbininku Herlutu, buvo jau pensininkai, turėjo savo namelį. 1997 metais Erna lankėsi Suvalkijoje, tačiau šeimos ūkio jau nebuvo, viskas atrodė sava, bet kartu ir svetimai. Pasibaisėjo daugiabučiais namais ir smėlio dėžele vaikams prie jų...

Ūkininkai Kostas ir Janina Kynai gyveno Žardeikių kaime, Barzdų valsčiuje (dabar – Šakių rajonas). Turėjo 18 ha dydžio ūkį, didelį vyšnių sodą, augino tris sūnus ir tris dukteris. Atrodė, kad džiaugsmas neapleis jų trobos, tačiau atslinko 1940 metų okupacija. 1941 metų birželio 14-tą tremties pavyko išvengti, išsislapstė, nors savo akimis matė, kaip kaimynus krovė į sunkvežimius ir vežė į Sibirą. Bet tai buvo tik nelaimių pradžia...

Vokiečiai sūnų Jurgį pagavo ir išvežė į armiją. Paskui jaunas žmogus pateko į rusų nelaisvę, šeima manė jį žuvus. Šeima suprato, kad sugrįžę okupantai už šią „nuodėmę“ jų nepagailės, tad išpardavė, išdalijo visą turtą kaimynams: grūdus, gyvulius, drabužius, žemės padargus, net tik ką išsiritusius viščiukus. Ir patraukė į Vakarų. Vokiečiai jų vežimą praleido, tačiau mobilizavo į savo kariuomenę aštuoniolikmetį Albertą. Jis taip ir dingo be žinios. Norėjo ir šešiolikmetį Evaldą sulaukyti, bet pavyko įrodyti, kad jis nepilnametis. Tad tėvai su sūnumis ir dukterimi Elena (jai tuo metu buvo 26-eri), Otilija ir Ada atsidadė Vokietijoje.

1945 metais, dar karui nesibaigus, apie 2 tūkstančius pabėgėlių iš Rytų šalių, pirmiausiai Pabaltijo, sutiko priglausti Danija (stovykla veikė iki 1949 metų). Tarp 600 lietuvių buvo išretėjusi Kynų šeima, iš Vokietijos laivais nuplukdyta į šiaurę, taip atsirado prie Thistedo įrengtuose barakuose. Lietuvių buvo nedaug, gal kelios dešimtys. Kynaitės pasklido dirbti pas ūkininkus. Kaip visos lietuvaits, mokėjo ne tik visus žemės ūkio darbus, bet gražiai dainavo, šoko. Greitai ištekėjo. Elena – už staliaus Herluto Jenseno, Ada – už jo brolio, Otilija iškeliaavo kiek toliau, į gerą ūkį, kuris turėjo savo parduotuvę. Beje, tada vienintelė galimybė likti Danijoje buvo vedybos su Danijos piliečiu... Deja, kiek jų atsidadė lageriuose ar buvo išvežti į Sibirą, duomenų nėra. Nesuradę galimybės likti Danijoje, daugiausia žmonių iš stovyklos išvyko į Australiją, kuriai tada trūko darbo jėgos, ir ši šalis kėlė pabaltijiečiams mažiau biurokratinį barjerą nei JAV. Iš šimtų pabėgėlių į Lietuvą grįžo 468 lietuviai (apie 16 proc. visų Danijos lietuvių). Dauguma jų buvo klaipeidiškiai, prikaltėti sovietinės propagandos apie „kitus laikus“ Lietuvoje. Deja, nežinoma, kiek jų atsidadė sovietiniuose lageriuose ar iškeliaavo į Sibirą.

Taip prabėgo gyvenimas. Tik Elena greitai tapo Erna, nes jos tikrąjį vardą danams buvo sunku išstarti. Tėvukas mirė 1956 metais, sulaukęs 83-ejų, o motina – 97-erių. Po sovietinių karo belaisvių lagerių Jurgis sugrįžo į suniokotą tėviškę, bet jam po kurio laiko leido išvykti į Vokietiją. Erna mirė prieš kelis metus, turėdama per 90 metų. Deja, Ernos, Ados ir Otilijos Kynaičių vaikai lietuviškai nemokėjo, o jau po penkiasdešimties metų gyvenimo svetur ir seserys tarp savęs pradėjo kalbėti... daniškai. Taip, sakė, joms buvo lengviau, nes Thistede lietuvių bendruomenės nebuvo, jos primiršo senus žodžius, atsirado naujadarų. Miesto kapinėse yra išlikę tik keletas lietuviškų kapų paminklų, nes nebuvo kam sumokėti už kapų priežiūrą, tad antkapiai buvo nuimti...

Ilgą laiką Erna Kynaitė-Jenson buvo lietuviškumo židinys Danijos šiaurėje. O kai po 2004 metų, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pasirodė lietuviai, jie čia užsukdavo pakalbėti su senbuviais, tie turėjo net svečių knygą, kurioje savo parašus paliko visi Lietuvos ambasadoriai Danijoje, pro čia keliavę tautiečiai. Apie šios šeimos likimą buvo sukurta didelį pasisekimą turėjęs dokumentinis filmas, rodytas Danijoje ir Lietuvoje. Šiandien Thistede gyvena kelios lietuvių šeimos, tačiau bendruomenės taip ir nėra, nors atskiri žmonės tarpusavyje bendrauja. Neseniai lietuviškus simbolius pagerbė ir Lietuvos ambasadorius Danijos Karalystėje Vytautas Pinkus.

Tačiau Elenos Ernos Kynaitės-Jensen šių metų kelionėje Thistede jau nesuradau...

*Gyvas ryte,
atskirki kartų nuo saldaus
ir tai, kas viduje, kas išorė,
leisk šviesos peiliams nugramdyti
mano vidinį kartumą,*

*ir aš galiu bijoti,
kai baimės valandai mušant,
prasidėjus didžiajai muzikai,
gerai girdėsiu,
kur krentu.*

(Benny Andersen „Ryto malda“) □

Kultūros kronika

Torunėje

Atkelta iš 5 psl.

Užtat su Oskaro Koršunovo „Žuvėdra“ pagal Čechovą (mano labai jau niūriai parašyta po premjeros šio laikraščio puslapiuose) įvyko tikra metamorfozė. Aktoriai vaidino taip puikiai ir žiūrovai buvo taip stipriai sujaudinti, kaip kad būdavo anksčiau Torunės festivaliuose vaidinant įžymiuosius Nekrošiaus, Koršunovo ar Tumino spektaklius. Mažosios scenos šviri kompaktiška erdvė idealiai tiko kameriškam vaidinimui. Žiūrovai buvo pakankamai arti, bet ne kartu, kas visuomet varžo (OKT kambaryje/scenoje Mėsinių gatvėje Vilniuje dažniausiai jauties esąs per arti ir neturi atstumo, būtino pajusti kompozicijos visumą). Ansamblis su visais niuansais skambėjo puikiai tarsi meistriškas kamerinis orkestrėlis. Išryškėjo mizanscenų piešinys, šioje erdvėje jos įgavo prasmę: iš arti matėm veidus, išgyvenimus, jautėm pauzes, kai aktoriai „išeina iš vaidmens“, išgyvenom aktorių (ne personažų!) akistatą su žiūrovais abipus rampos, kai režisierius leidžia tyloje ilgai ilgai žiūrėti vieniems į kitus tarsi lyginant svorį ar klausiant: „Ko gi jūs iš mūsų tikėtės?“ Nepalyginamai sodriau skambėjo tekstas, atsirado personažų santykių tarpusavio priklausomybė ir dermė, charakteriai tapo apibrėžtesni, švaresni, personažų likimai jaudino iki ašarų. Ir į kai kurių tautiškai nusiteikusių lietuvių klausimą „Kodėl vėl Čechovas? Ar nėra kitų dramaturgų?“ galima drąsiai atsakyti: „O todėl!“. Beveik į visus anksčiau man kilusius „kodėl?“ čia irgi radau atsakymus. (Tik Treplevo teatras, man atrodo labai grubus ir nepakeliamai rėksmingas, toks ir liko.

Tad nenuostabu, jog spektaklis pelnė daugiausia – net penkis! – prizus: už geriausią režisūrą, už spektaklio visumą, aktorė Rasa Samuolytė už Mašos vaidmenį, Martynas Nedzinskas – už Treplevą, o dar – žurnalistų prizą už geriausią spektaklį. Prizus aritmetiškai susumavus, išeitų pirmoji vieta, bet ją teko užleisti ariams už jų atvirumą, drąsą ir meninių priemonių novatoriškumą. Bet svarbu ne prizai, ne premijų lošimai, svarbu patirtas tikrojo teatro džiaugsmas, kai norisi stipriai apkabinti ir padėkoti Dariui Meškauskui, Nelei Savičenko, Rasai Samuolytei, Airidai Gintautaitėi, Martynui Nedzinskui, Dariui Gumauskui, Dainiui Gavenoniui, visiems...

Tikru, žaidžiančiu, permainingu teatru alsavo ir Noord Nederlands Toneel, Groningen teatro spektaklis „Fellini“. Ko van den Boscho sceninę versiją režisavo Ola Mafaalani ir pats autorius, pusę veido pridengęs kauke, „vaidino“ Felinį. Čia viskas susilieja į nuostabų reginį su aktoriais, ore skraidančiais cirko artistais, feliniškų orkestrėlių muzikantais ir keistomis, filmų personažus primenančiomis kostiumuotomis figūromis. Čia visi teatro elementai – aktoriai, šviesos, garsai, trumpi šmaikštūs tekstai, muzika – veikė lygiomis teisėmis ir putojo lyg šampanas. Vertinimo komisijos narių vietoje būčiau sugalvojusi šiam spektakliui specialų prizą, tačiau jie to nepadarė ir spektaklis gavo tik žiūrovų „Bravo“. Ir čia gali prisiminti Puškiną – „Net pravdy na zemle... („Nėra teisybės žemėje“).“

Beje, nesu įsipareigojusi aptarti visų „Kontakto“ įvykių, kalbėjau apie tai, kas atrodė įdomiau. Dar galiu priminti, jog visuomet būdavo festivalį lydintys renginiai. Šį kartą jame dalyvavo ir vokiečių teatras „Titanik“, pakvietęs į įspūdingą naktinį plenero reginį senamiestyje „Ugniniai paukščiai“, kuriame į dangų kilo šešios keistos konstrukcijos – skraidančios, ugnį spjaudančios mašinos ir šviečiantys balionai. Miniai, kuri gražiojoje Torunėje užpildo aikštes ir dieną naktį šurmuliuoja prie Koperniko paminklo Rotušės aikštėje, tokios nemokamos impresos teikia didelį malonumą. □

Birželio 20 d. Vilniuje vyko jau aštuntasis vienos nakties kultūros ir meno festivalis „Kultūros naktis“. Šiais metais „Kultūros naktyje“ pasirodymus surengė beveik visi Vilniaus teatrai. Nacionaliniame dramos teatre danų režisierė Kirsten Dehlholm pristatė spektaklio šeimai apie visatos stebuklus „Kosmosas+“ audiovizualinę versiją. „Riterių ordinas“ pakvietė keliauti po Vilnių su aktoriumi Ainiu Storpriščiu spektaklyje-žygyje „Ar aš Don Quixote'as?“, o šiais metais prie festivalio prisijungęs Keistuolių teatras „Opus Terasa“ programoje surengė teatralizuotą koncertą „Vienoj pavasario naktį“. Bernardinų sode lankytojus traukė muzikiniai pasirodymai, sporto rungtys, kūrybinės dirbtuvės ir smagūs žaidimai.

Birželio 15 d. 20-jame tarptautiniame Genujos poezijos festivalyje „Plačiai atverti žodžiai“ („Parole Spalancate“) poetas Kornelijus Platelis skaitė savo poeziją. K. Platelis yra išleidęs 8 poezijos rinkinius. Jo kūryba išversta į daugiau nei 18 užsienio kalbų. Italų kalba yra išėjusi K. Platelio poezijos rinktinė „Kvietimas atidėti kelionę“ („Invito a posporre il viaggio“). Poeto eilėraščius į lietuvių kalbą išvertė Pietro U. Dini, išspausdino Italijos leidykla „Heimat“ 2007 m. Kūryboje, kalbėdamas apie dabartį, K. Platelis pasitelkia pagoniškos, antikinės, Rytų, krikščioniškosios kultūros kontekstus. Sudėtingas eilėraščių pradai, stebėtojo pozicija sukuria monumentalaus, racionalaus ir hermetiško eilėraščių įspūdį.

Vienoje didžiausių Vokietijoje vykstančių meno parodų „NordArt“ šiais metais vėl dalyvaus menininkai iš Lietuvos. Tai Algis Griškevičius, Antanas Občarskas, Laura Guokė, Vladas Oržekauskas, Elena Baliukaitė-Brazdžiūnienė, Evelina Velkaitė, Monika Furmanavičiūtė ir Vaida Andrašiūnaitė. „NordArt16“ atidaryta birželio 14 d. ir tęsis keturis mėnesius, taip tapdama ilgiausiai besitęsiančia tokio dydžio paroda Vokietijoje. Paroda, į kurią atrenkami įvairių pasaulio šalių menininkų darbai, gerai žinoma ne tik šioje šalyje, tačiau ir už jos ribų. Šiais metais „NordArt“ dalyvaus 250 menininkų iš 55 pasaulio šalių, kurių darbai bus eksponuojami Carlslutte, tais mėnesiais tampančioje išskirtine menine erdve.

2014 m. birželio 11 dieną Lietuvos nuolatinės atstovės ES galerijoje „Menų pasažas“ atidaryta dailininkės Kristinos Norvilaitės kūrybos paroda „Istorijos, kurias noriu Jums papasakoti...“. Kristina Norvilaitė surengė daugiau kaip 20 personalinių parodų, taip pat dalyvavo beveik pusšimtyje grupinių parodų Lietuvoje ir užsienyje (Danija, Švedija, Prancūzija, D. Britanija, Olandija, Rusija, Ukraina, Austrija, Vokietija, Italija, Ispanija, Norvegija). Grafikė ypač domisi linoraižiniais, kaip pati teigia, „jų neišnaudotomis galimybės ir daugiasluoksnis kumui, suteikiančiu darbui gylį ir platų reikšmių spektrą“. Daugelis meno kritikų išskiria Kristinos kūrybos plastiškumą, grynumą, kur vyrauja įvairūs ornamentai, preciziški daiktai, žmogaus atvaizdai. Menininkė taip pat iliustruoja knygas, kuruoja parodas. Išleista apie 80 Kristinos Norvilaitės iliustruotų knygų. 2011 m. Tarptautinė vaikų literatūros asociacija (IBBY) apdovanojo dailininkę už meniškiausiai iliustruotą knygą.

Birželio 13 d. „Bonne Idea“ galerijoje Vadstenoje (Švedija) atidaryta Lietuvos menininkės Eglės Česonytės-Straigienės porceliano darbų paroda „Lietuviškas porcelianas Vadstenoje“. Tai antroji menininkės paroda, rengiama Švedijoje (pirmoji įvyko 2007 m. Stokholme). Populiarinama menininkės porcelianą menininkė 2005 m. surengė tarptautinį porceliano simpoziumą porceliano gamykloje „Jiesia“, kuravo kaulinio porceliano simpoziumus, vykusius Keramikos muziejuje Kaune. Autorės darbų yra įsigiję užsienio kolekcionieriai bei keramikos centrai, pavyzdžiui, tokie kaip Ankaros universiteto Keramikos muziejus.

